

ABHAZIJA

VORONJA 2009

U razdoblju od 23. listopada do 18. studenog 2009. godine članovi speleološkog odsjeka PDS Velebit, Komisije za speleologiju HPS i članovi HGSS Robert Erhardt i Darko Bakšić sudjelovali su na ekspediciji u najdublju jamu svijeta Voronju (-2191 m).

Ekspediciju je organizirao međunarodni speleološki tim CaveX pod vodstvom Denisa Provalova i Olega Klimčuka. Cilj ekspedicije bio je proširivanje jednoga bočnoga kanala na dubini -1980 m kojim bi se zaobišao sifon Kvitočka. Time bi se omogućilo jednostavnije prebacivanje ronilačke i ostale opreme do sifona Dva Kapitana gdje se planira nastaviti s istraživanjima tijekom 2010. godine.

Petnaesteročlana ekipa iz Rusije, Ukrajine, Mađarske i Hrvatske postavila je bazni logor, spustila nekoliko stotina kilograma opreme na dubinu -1980 m i nastavila s proširivanjem spomenutoga kanala. Ovaj kanal već je proširivan tijekom ljetne ekspedicije u trajanju 8 dana, a na ovoj ekspediciji 6 dana. Ostalo je još 2 – 3 dana posla kako bi se proširio kompletan kanal i time omogućio nesmetan transport opreme. Nastavak proširivanja planiran je za kraj siječnja ili kolovoz 2010. godine, što ovisi o vremenskim prilikama i financijskim sredstvima.

Tijekom ekspedicije Robert Erhardt i Darko Bakšić snimili su dosta fotografskog i filmskog materijala te se spustili ispod 2000 m dubine odnosno do dvorane Game Over koja se nalazi na -2080 m.

Sudionici ekspedicije:

1. Denis Provalov (Rusija, Moskva)
2. Oleg Klimčuk (Ukrajina, Kijev)
3. Jurij Bazilevskij (Rusija, Čeljabinsk) – došao 31. 10. 2009.
4. Dimitrij Fedotov (Ukrajina, Poltava)
5. Dimitrij Viktorčuk (Rusija, Ekaterinburg)
6. Vasilij Hohrin (Rusija, Samara)
7. Mihail Rafikov (Rusija, Ekaterinburg)
8. Andrej Rjanskij (Rusija, Moskva) – došao 31. 10. 2009.
9. Valerij Akulenko (Rusija, Meždurečensk)
10. Vlad Troc (Rusija, Moskva)
11. Peter Kunisch (Mađarska, Budimpešta)
12. Attila Nyerges (Mađarska, Budimpešta)
13. Denes Pataki (Mađarska, Budimpešta)
14. Robert Erhardt (Hrvatska, Zagreb)
15. Darko Bakšić (Hrvatska, Zagreb)

Više o istraživanju Voronje možete naći na

http://www.speleogenesis.info/spotlights/spotlight_areas.php?expl_area_id=4
http://en.wikipedia.org/wiki/Voronja_Cave

Aerodrom u Adleru

foto: Robert Erhardt

Priprema opreme

foto: Robert Erhardt

Postavljanje baznog logora

foto: Robert Erhardt

Bazni šator

foto: Darko Bakšić

Ulaz u Voronju

foto: Robert Erhardt

<http://ngm.nationalgeographic.com/ngm/0505/feature4/multimedia.html>

nacrt Voronje

http://www.speleogenesis.info/img/werbung/krubera_profile_large.gif

http://www.speleogenesis.info/img/werbung/krubera_plan_large.gif

<http://network.speleogenesis.info/directory/exploration/krubera.php>

CaveX

<http://cavexclub.ru/show.html?id=952>

<http://www.cavex-team.eu/cavex-team.htm>

Sve je počelo s porukom koju sam dobio 22. 9. 2009. godine u 10:51 h:

Hey DARKO!!! INVITATION for 2 PERSON from CROATIA!!! 25th October to 15th November 2009 we prepare other expedition to VORONJA!!! Today evening I need your date for INVITATION to RUSSIA!

Your name, surname, adress, date of birthday, no. of passport. Please send me to my e-mail mrspider@tiscali.cz today evening. Evening contact for e-mail. Bye. Spider

DNEVNIK EKSPEDICIJE

23. 10. 2009. petak

Oko 12 sati dolazimo na aerodrom Pleso. Robi i ja svaki imamo po 40 kg opreme. Šarmiramo službenice na prijmu prtljage i obećavamo kako ćemo se pretvarati da je naša ručna prtljaga od 18 kg lagana. Nosit ćemo je sa smješkom. Polijećemo u 14:10 sati.

Let do Moskve bio je udoban. Sliječemo oko 19 sati. Let traje 3 sata, ali je vremenska razlika +2 sata.

Ostavljamo prtljagu u čuvanom prostoru aerodroma Šeremetjev i kupujemo karte za vlak do stanice Bjeloruskij vagzal gdje stižemo nakon 35 minuta vožnje. Kratko čekamo Denisa Provalova i djevojku Juliju kod koje trebamo

prespavati. Julija je studentica sociologije i ima 22 godine, vedra je i gostoljubiva.

Denis ima 40 godina, simpatičan je i malo užurban. Ima konstituciju trkača. Priča nam kako se Moskva u posljednjih 15 godina jako promijenila. Puno se gradi, nestale su brojne zelene površine, a priljev doseljenika golem je. Većina ih je ilegalnih pa se ne zna stvarni broj stanovnika. Procjenjuje se da Moskva danas ima više od 20 milijuna stanovnika. Vozimo se opet na drugi kraj grada gdje se nalazi Julijin stan. Njezina se obitelj prije nekoliko godina doselila u Moskvu s područja Bajkala. Ona živi sa sestrom Katjom, a roditelji žive i rade izvan Moskve. Zgrada je lijepo uređena kao i stan, a do njega ima bezbroj vrata koja se zaključavaju. Obje sestre već su bile u Vorony, Julija na -700, a Katja na -1440 m. Katja češće špiljari i odlazi na ekspedicije dva – tri puta godišnje.

24. 10. 2009. subota

Julija odlazi na faks, mi doručujemo i čekamo Denisa. Oko 11 sati dolazi Julijina majka i iznenađena zatiče nas dvojicu u stanu. Dobro smo prošli, da je došao otac general bilo bi skakanja sa 15 kata. Denis i njegova supruga Ženja (Eugenija) dolaze po nas i odlazimo na aerodrom. Denis putuje s nama. Polijećemo iz Moskve za Soči u 14:10 sati. U Sočiju nas je iznenadila ugodna temperatura od 23 °C. Dočekao nas je Vasja (Vasilij Maškov) carinik koji živi u Sočiju odnosno dijelu koji se zove Adler. Denis nam priča kako Vasja ima predivnu kćer Olju staru 20 godina za kojom pate brojni speleolozi koji dolaze na Arabiku. Nakon večere Vasja nas vozi do granice koju uz njegovu pomoć prelazimo vrlo brzo. Slijedi prijelaz pješice sa svim stvarima mostom preko rijeke Sou. Na granici Abhazije Denis uvjerava carinike da imamo sve potrebne dozvole i vize pa nas nakon pregovaranja puštaju pod uvjetom da na izlasku donesemo vize. Po vize moramo ići u grad Suhomi do kojeg ima 2 sata vožnje. napokon prelazimo u Abhaziju, unajmljujemo taksi do prve birtije gdje nas čeka prvi dio ekipe. Nakon upoznavanja i večere odlazimo u kuću koja je godinama glavna baza za speleološke ekspedicije na Arabici. Sjedimo s našim novim prijateljima iz Rusije, neki su došli čak s Urala i iz Sibira.

25. 10. 2009. nedjelja

Oko 2 sata u noći probudio me naš cimer Vlad koji je hrkao poput sibirskog medvjeda. Vadim vreću i prostirku iz ruksaka i odlazim spavati na dvorište. Robi unatoč svemu spava snom pravednika. Nije mi jasno kako mu to uspijeva dok ga ujutro nisam vidio kako vadi čepiće iz ušiju. Moja je vreća pretopla pa sam jedva dočekao jutro.

Denis ujutro odlazi po Klima (Oleg Klimčuk) i ostalu ekipu Ukrajinaca, jedan dio ekipe ide po hranu u Soči, a Robi i ja, jer nemamo vize, na plažu. Plaža nas nije posebno impresionirala. Duga pjeskovito – šljunčana obala. Mjesto u kojem se nalazimo zove se Gentijadi (drugo ime mu je Candripš), prilično je neuredno i zapušteno. Po dolasku Provalov i Klim rade plan istraživanja u Voronji, a mi pakiramo karabit u gumena crijeva. Kasnije im se pridružujemo na

plaži i kupamo se u Crnome moru.

Kad smo se svi okupili, počeli smo pakirati hranu za jamu. Sve je pomno i pedantno isplanirano. Sva je hrana podijeljena po obrocima i po bivcima, a prema broju ljudi koji će boraviti u njima. Dajemo po 500 eura za pokriće troškova ekspedicije.

Za kasni ručak imali smo boršč. Kao i kod Velebitaša čeka se dok se hrana pripremi, svi se skupe i onda se jede zajedno. Ugodno me iznenadilo što se alkohol konzumira u minimalnim količinama. Tek jedno pivo ili čaša vina. Već u 22 sata svi odlaze na spavanje.

26. 10. 2009. ponedjeljak

Valerij je ustao već oko 5 sati, čuo sam ga kako ronda po blagovaonici iznad terase na kojoj sam spavao. Osjetio sam vjetar na licu i pomislio da se mijenja vrijeme. Ustao sam oko 7 s prvim zrakama sunca. U blagovaonici me simpatični debeljuškasti Valerij nudi kavom i govori kako je kod njega u Sibiru već podne i da se zbog toga rano budi. Tek sat kasnije ustaju ostali. Klim i Provalov odlaze trčati, a Vlad pije čaj. Ove noći ni Robi nije mogao spavati zbog njegova hrkanja. Čak mu ni čepići u ušima nisu pomogli.

Vlad je zaljubljen u telekomunikacijske uređaje. U torbici oko pojasa ima poredane radio stanice, mobitele i satelitski telefon.

Provalov je profesor tjelesnog odgoja. Sudjeluje u projektu u kojem ispituju zdravstveno stanje i pripremljenost ljudi u ekstremnim uvjetima pa nam je objasnio da će napraviti mjerenja prije, za vrijeme i nakon ekspedicije.

Unajmljenim terenskim vozilom UAZ, zajedno s Klimom i Vladom, odlazimo dan prije prema jami. Dva i pol sata vožnje više sliči gimnastici jer gibanjem tijela kompenziramo opasna naginjanja vozila. Nakon pojasa bukovo-jelove šume na takozvanim Vratima Arabike počinje alpska zona.

Od kraja onoga što je ostalo od ceste do logora ima još oko sat hoda. Logor je na oko 2200 m nadmorske visine i prilično je hladno. Postavljamo kuhinju, šatore i odlazimo po još dvije runde stvari.

27. 10. 2009. utorak

Još jedna jutarnja tura nošenja i dio potrebnih stvari je u logoru. Robi i ja zavirili smo u obližnju špilju Ž13 i u njoj našli gomilu stvari od prijašnjih ekspedicija. Ona im služi kao spremište i zaklon.

Podigli smo veliku baznu tendu preko postojeće drvene konstrukcije koja je ostala od ljetne ekspedicije.

Ostatak ekipe dolazi kamionom oko 15:30 sati. Odlazimo im pomoći prenijeti opremu.

Napokon smo svi na okupu, došli su i mađarski speleolozi koji su zakasnili na vlak i zbog toga došli dan kasnije.

U još dva navrata podižemo opremu do logora. Nakon toga družimo se u baznom šatoru uz čaj i hranu te već u 21 sat odlazimo na spavanje.

28. 10. 2009. srijeda

Jutarnja gimnastika uz nošenje stvari. Meni je to već šesta tura.

Ulaz u jamu Voronju nalazi se oko 150 metara od logora na nadmorskoj visini od 2256 m.

Oko 13:30 sati počinjemo ulaziti u Voronju. Prvi ulaze Miša i Vasja koji pregledavaju užad i sidrišta te popravljaju ako što treba. Svi ostali nose po jednu tešku transportnu vreću do meandra Krim na -240 m, a mi usput i snimamo. Na povratku Robi i ja ostajemo zadnji radi fotografiranja od kojega ubrzo odustajemo jer se zbog isparavanja iz naših žutanjaka sve zamaglilo. Na izlasku oko 19 sati dočekali su nas kiša i vjetar.

Večeramo, punimo baterije, prebacujemo fotografije i dogovaramo se za sutra.

29. 10. 2009. četvrtak

Cijelu je noć lijevala kiša, sijevalo je i grmilo, a pred jutro je okrenulo na snijeg.

Provalov, Klim, Miša, Kajo, Attila i Denes ulaze u Voronju oko 10 sati. Odlaze na 700 m dubine i tamo postavljaju bivak.

Ostali čiste snijeg sa šatora i odlaze na mjesto istovara opreme kako bi još jedan dio opreme donijeli do logora.

Ekipe iz jame izlazi oko 20 sati, sve su odradili, samo telefon nije proradio. Pripremamo željezne šipke za uzemljenje s obzirom na to da telefon koristi samo jednu žicu.

Razvedrilo se i noć je bila prekrasna s mjesečinom.

30. 10. 2009. petak

Buđenje, dogovor i napokon oko 13 sati u Voronju ulaze Provalov, Miša, zatim Dima, Dima i Vasilij. Oni od ulaza do meandra Krim svi nose po jednu transportnu vreću. Na meandru Krim dodatno uzimaju još tri vreće koje ostavljaju ispred meandra Sinusoida na -500 m dubine.

Robi i ja ulazimo nakon njih. Od ulaza nosimo svaki po dvije vreće jer još nosimo kameru, rasvjetu i nešto dodatne odjeće. U meandrima nam to znatno otežava situaciju. Putem snimamo.

Nakon silaska na bivak na -700 m; Provalov izlazi van, Miša, Dima, Dima i Vasja nastavljaju prema bivku Sandy Beach na -1410 m, a Robi i ja vraćamo se po još tri transportne vreće koje su ostavljene ispred meandra Sinusoida na -500 m. Oko 22,30 sati ponovno dolazimo u bivak na -700 m. Kuhamo i istovremeno se sušimo uz benzinska kuhala nakon što smo se upoznali s njihovim radom, što je gotovo završilo spaljivanjem bivka.

31. 10. 2009. subota

Skuhali smo tjesteninu i „bakinu kašu“, popili puno čaja i primili upute iz baze na površini.

S bivka na -700 m moramo se vratiti na -240 m u meandar Krim po dvije transportne vreće

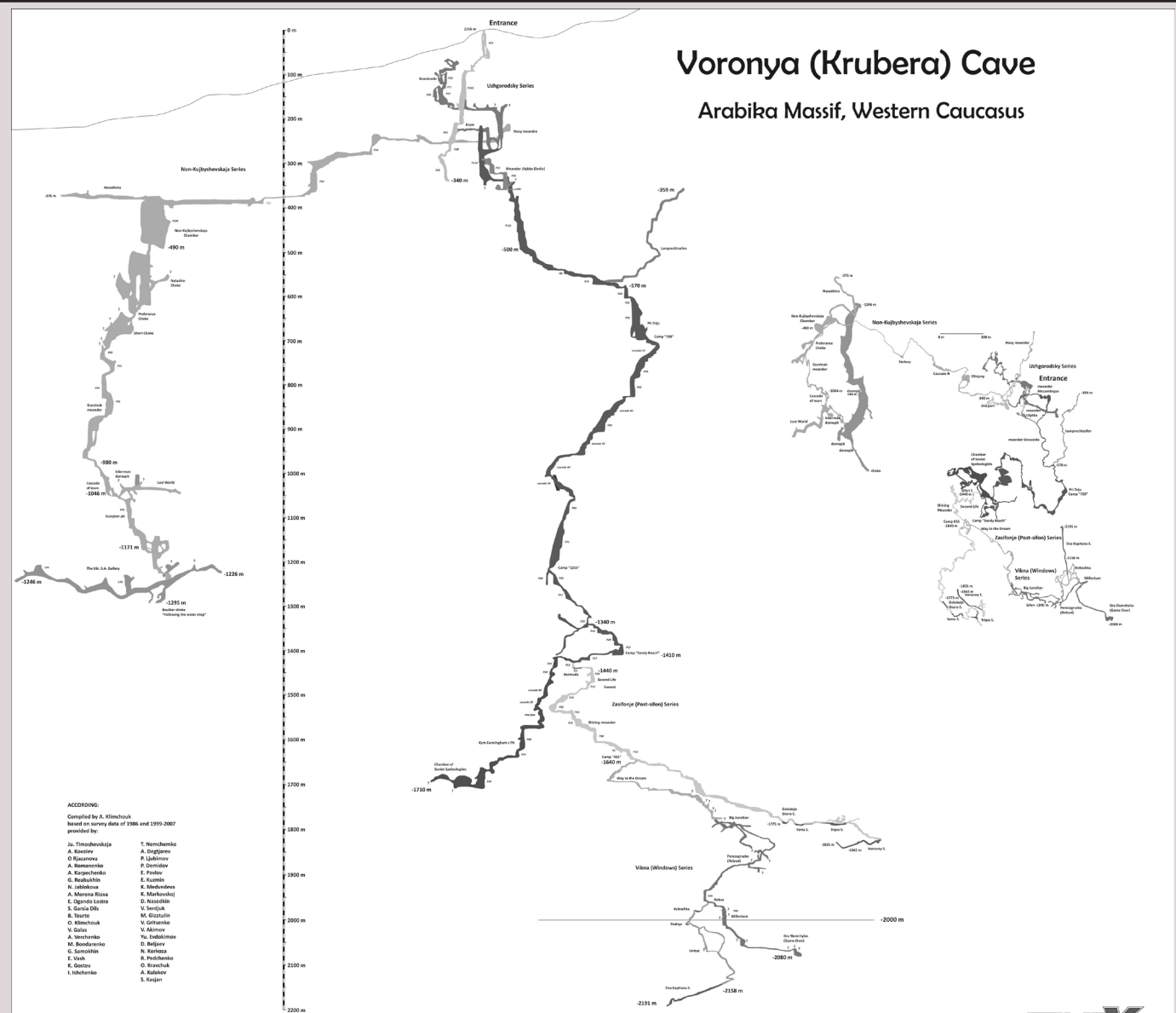

Ulazna vertikala

foto: Robert Erhardt

Voronya (Kruber) Cave

Arabika Massif, Western Caucasus

ACCORDING:

Compiled by A. Klimchouk
based on survey data of 1986 and 1999-2007
provided by:

Ju. Timoshevskaja	T. Nemchenko
A. Krasovskaja	A. Dzagidze
O. Krasovskaja	P. Labidze
A. Romanenko	P. Dmitov
A. Kravchenko	E. Fozlov
G. Reubshin	E. Kuzmin
N. Galibekov	K. Markovskij
A. Morena Bicca	D. Nizovskij
S. Gagnon-Lacasse	V. Serjak
S. Gania Diba	M. Gicullin
B. Saurat	V. Gultanski
O. Klimchouk	V. Malinov
V. Galin	Yu. Evdokimov
A. Vechenko	D. Beljev
M. Boudonche	N. Korkiza
G. Samokhin	B. Frolova
E. Ivan	O. Kravchuk
K. Gostov	A. Kalitov
I. Ishchenko	S. Kirgjin

i spustiti ih na -1410 m u bivak Sandy Beach. Mađari s površine spuštaju transportne do -1410 m, a ostatak ekipe koji je već na -1410 m penje se po transportne na -700 m. „Sveopća selidba“ po jami.

Mađare srećemo malo ispod meandra Klim na oko -300 m. Zajedno nosimo transportne do -700 m, gdje nalazimo ekipu koja je upravo došla s -1410 m. Kratko se odmaramo, kuhamo čaj i svi krećemo prema bivku Sandy Beach.

Mađari i mi usput snimamo. Učestalo vađenje kamere uz stalno prebacivanje i nošenje dviju teških transportnih vreća kompliciran je manevar koji prilično zamara. I mene i ostale jer ih stalno zaustavljam. Srećom ekipa ima razumijevanja i strpljenja. Dosta kadrova mogu snimiti uz osobnu rasvjetu jer svi imaju Skurione. Nisam baš zadovoljan, ali snimanje u ovoj akciji nije prioritet pa se moramo zadovoljiti samo usputnim snimanjem. Iza ponoći stižemo u bivak Sandy Beach. Vasja ima rođendan pa slavimo s gutljajem konjaka i mađarskog pelina Unicuma te liježemo tek oko 4 sata.

1.11. 2009. nedjelja

Ustajemo oko 8 sati. Nismo se baš naspavali. Robi i ja pridružujemo se Miši, Dimi, Dimi i

Vasji i s njima ćemo kroz prvi sifon na -1440 m, a Mađari se vraćaju na -700 m.

Polako se spremamo. Morao sam zamijeniti koloturu na novom stop desenderu jer se potpuno potrošila za samo 2000 m spuštanja. Kombinacija krutih 9 mm ukrajinskih užeta i blata na njima troši sprave na očigled. Srećom pa su Mađari sa sobom imali nekoliko rezervnih kolotura i spravica.

Doručak, čaj i dugotrajne pripreme oblačenja *gidrokostjuma* – suhih odjela ispod žutanjaka ili kordura pa tek oko 14 sati krećemo prema sifonu. Nosimo svaki po dvije transportne vreće. Kratak menadar i spuštanje do sifona na -1440 m. U ovo doba godine dug je svega tri metra i dubok oko 1 m. Prolazi se na dah povlaćeci po užetu. Leđima se struže po stijeni, a ronilačka se maska ne koristi jer se i tako ništa ne vidi. Dvojica Dima, koji su tu već doma, paze da svi sigurno prođemo kroz sifon. Na kraju smo kroz sifon provukli 12 transportnih vreća, pa se spustili jednu vertikalu gdje smo skinuli *gidrokostjume*. Kod skidanja primjećujemo da smo nas trojica zamijenili čizme. Svi imamo isti broj, a čizme su iste pa nije čudo. Vrlo brzo slijedi jedno suženje gdje je nužno skinuti opremu sa sebe. Robi je ovo mjesto prošao „na izdah“.

Svi se spuštamo na bivak KSS na -1640 m. U njemu ima mjesta za šest osoba. Atmosfera je super.

Dečki pitaju Robija i mene: „*Koliko Hrvatska ima stanovnika?*“

„*Oko 4 i pol milijuna*“, odgovaramo.

Oni u čudu gledaju i ponovo pitaju: „*Ma ne grad Zagreb, Hrvatska?*“

„*Da, da Hrvatska*“, smijemo se mi.

„*Onda se vi svi poznajete*“, kažu dečki i svi ćemo u smijeh.

Večeramo. Na kraju, kako je i prikladno u tim dubinama, završavamo s kavijarom.

U jamu su ušli i spustili se do bivka Sandy Beach na -1410 m Provalov, Klim i Bazilej.

2. 11. 2009. ponedjeljak

Opet se nismo baš naspavali. Miša i Vasja odlaze po preostale vreće na -1480 m.

Dima, Dima, Robi i ja spremamo se za bivak Peremičku na -1960 m. Dime odlaze naprijed, a Robi i ja još ostajemo u bivku jer mi kamera ne radi. Odbija poslušnost javljajući da je došlo do kondenzacije vlage. Sušim kameru u nadi da će proraditi. Sat vremena kasnije kamera je OK pa i nas dvojica krećemo.

Ubrzo dolazimo do kanala Way to the Dream.

CAVE X

Ekipa u meandru Krim (-240 m)

foto: Robert Erhardt

Bivak Sandy beach (-1410 m)

foto: Robert Erhardt

Robi u hidrokostimu

foto: Darko Bakšić

Doista kao u snu, ali ružnom. Između -1640 m i -1700 m ulazi se u uski i niski kanal duljine oko 60 m. Kroz kanal se može proći samo s jednom transportnom. Prolazi se na boku, ležeći u vodi koja kroz rukave i nogavice žutanjka ili kordure natapa pododijelo. Doista jedinstven doživljaj. Transportna se vuče za sobom. Često zapinje pa je stalno nogom treba postavljati u najpovoljniji položaj, a zatim povlačiti za uzicu.

Nakon toga dolaze kratke vertikale. Jama se koljenasto spušta. Izmjenjuju se kanali s vrtložnim loncima, sigovinom, slapićima. Snimamo. Robi ide čas ispred, a čas iza mene pa se izmjenjujemo u obaranju hrvatskoga dubinskog rekorda: -1700, -1800 m ...

Napokon dolazimo do bivka Peremičke (-1960 m) gdje trebamo i prespavati. Dime nam objašnjavaju da nisu pronašli vreće za spavanje, već samo bivak. Poravnavamo dno kanala, postavljamo bivak i razmišljamo kako ćemo se snaći za spavanje. Nije velika frka jer imamo dovoljno benzina pa se ako treba, možemo grijati i cijelu noć.

Zovemo ekipu u bivak KSS gdje se nalaze Miša, Vasja, Provalov, Klim i Bazilej. Kratko razmišljaju o našoj situaciji i donose odluku. Provalov će donijeti dvije vreće na bivak Peremičku i spavat će dolje s Dimama, a Robi i ja moramo natrag u bivak KSS. Robi i ja se gledamo. Nema problema, ali prvo ćemo na dno, tj. do dvorane Game Over jer tko zna hoćemo li dobiti sljedeću priliku za spuštanje. U bivku Peremički uskoro će biti gužva. To je bivak za samo 4 osobe, a treba roniti i proširivati kanal. Dogovaramo se s Dimama. Oni nam svesrdno pomažu. Dima Viktorčuk vodi nas do sifona Kvitochke, dok Dima Fedotov postavlja užu do dvorane Game Over. Žurimo se, snimamo sifon Kvitochku, penjemo se ponovo do bivka, prolazimo kroz bivak i nastavljamo u kanal koji vodi do dvorane Game Over. Putem snimamo, fotografiramo i napokon u 22:40 sati stižemo u Game Over, pjeskovitu dvoranu na -2080 m. Ostavljamo tragove na podu koje će voda uskoro izbrisati, baš kao i tragove svih onih speleologa koji su se ovdje spustili prije nas. Fotografiramo se s Dimom. HRVATSKI DUBINSKI REKORD.

SREĆA ... ispunjenje jednoga speleološkog sna.

Penjemo se natrag i rasprijevamo užad do bivka Peremičke gdje je već stigao Provalov. Malo nam prigovara zato što ih nismo poslušali i odmah krenuli prema bivku KSS. Gledamo ga i smijemo se. Sve mu je jasno, vidi da imamo još dovoljno energije pa se i on smije.

Nije nam važno kad ćemo stići do bivka KSS. Tako se dobro osjećamo da nam ništa ne može pokvariti sreću. Ne smeta nam što ćemo se penjati sljedeća 3 sata, što ćemo se provlačiti kroz vodu, što već nekoliko dana nismo dobro spavali, što u bivku KSS nema dovoljno vreća za spavanje. Pa možda je čak i dobro da dođemo pred jutro jer će se vreće možda već isprazniti. Pozdravljamo se s ekipom pa veseli i zadovoljni krećemo gore.

3. 11. 2009. utorak

Za tri sata stigli smo u bivak KSS, pokušavamo se osušiti na kahalima i pri tome budimo cimere. Oni samo komentiraju: „A, bratja

Horvati". Guramo se u njihove vreće. Robi kod Bazila i Vasje, a ja kod Klime i Miše. Opet slabo spavamo. Svega 3 sata.

U 8 sati telefonski se čujemo s površinom. Panično nam javljaju da je u dva dana palo 2 m snijega i da je velika opasnost od lavina. Jedna je lavina već srušila dio baznog šatora u kojem je sva hrana. Mali šatori zatrpani su snijegom kao i ulaz u jamu. Brza promjena plana: bratja Horvati moraju hitno van zajedno s Provalovom kako bi organizirali evakuaciju logora na sigurnije mjesto te izvidjeli put za silaz s brda. Ostatak ekipe ide do bivka Peremičke gdje će nastaviti po planu s proširivanjem kanala kojim bi se zaobišao sifon Kvitočka. Počinje trka s vremenom. Rošade po jami – kao partija šaha u kojoj smo mi samo pijuni u rukama majke Prirode. Ali složnost čini čuda i svi radimo kao jedan usklađeni mehanizam. Dvojica Dime počinju s ronjenjem sifona Kvitočke, a pridružuju im se Klim i Bazil kako bi proširivali kanal s dviju strana. Vasja i Miša transportiraju opremu do -1960 m i vraćaju se na bivač KSS. Mađari se spuštaju iz bivka Sandy Beach s -1410 do bivka KSS na -1640 m, a mi im trebamo pomoći pri prolasku sifona. Na kraju dana svi smo na predviđenim mjestima, kotačići uredno posloženi. Prolaz sifona na -1440 m prema natrag još je neugodniji. Robi se čak morao još jednom vraćati natrag kroz sifon jer ja nisam shvatio da uže za povlačenje transportnih nije nigdje zavezano. napokon smo došli u bivač Sandy Beach otišli smo po vodu, posložili bivač i hranu i počeli kuhati. U bivku nam se uskoro pridružio i Provalov.

Javljaju nam da je vani vrlo hladno i da sami ne mogu otkopati šatore. Vrlo je važno da po izlasku ljude dočeka dobro sklonište jer iscrpljeni i mokri na snijegu i hladnoći nemaju nikakve šanse za preživljavanje. Što nas čeka vani? Prvo kopanje izlaza iz jame, probijanje kroz snijeg do logora, iskopavanje šatora. Prebacivanje logora na mjesto sigurno od lavina.

Moramo se dobro odmoriti i naspavati za sve to.

4. 11. 2009. srijeda

Buđenje, sladak okus uspjeha, ali još nije gotovo. Vani može biti jednako teško i opasno, pa čak i opasnije zbog lavina. Nakuhavamo čaj i raznu hranu. Provalov ide prvi s laganom transportnom kako bi što prije iz prve ruke procijenio situaciju na površini. Nas dvojica idemo s po jednom transportnom vrećom na bivač -700 m. Tu se sušimo, popravljamo opremu, jedemo i spavamo.

5. 11. 2009. četvrtak

Ustajemo u 6 sati kako bismo što prije krenuli. Nakon doručka sređujemo bivač kako bi iduća ekipa imala suho i uredno, pa oko 10 sati krećemo van. U meandru Sinusoidi prestižem Robija, zadnjih 100 m prestaje mi raditi glavno svjetlo pa nastavljam s Tikom. Izlazim u 14 sati. Probijam se kroz snijegom zatrpan ulaz i čujem Provalova: Hej, Darka! (tako me zovu). On je jučer za 5 sati i 45 minuta izašao sa 1400 m dubine. Pokušao je prokopati rukama ulaz, ali nije uspio. Vratio se na 60 m dubine gdje je uzeo metalnu šipku i pomoću nje za dva i

Vasja oblači hidrokoštim

foto: Robert Erhardt

pol sata probio rupu u snijegu i izašao iz jame. Međutim, snijeg je bio tako mekan da nije mogao hodati, već je potruške gmizao do logora. Danas je došao na ulaz kako bi postavio uže po kojem se može doći do logora. Snijeg se već malo slegao pa je bilo lakše doći do šatora, ali brzo se pothlađujem. Naš je šator otkopan, pripremljen za doček. Ulazim u šator i presvlačim se, a Valerij mi donosi vrući čaj. Zahvaljujem mu i dajem mu lijep kamen iz jame. Presretni smo obojica. Robi dolazi nakon dva sata.

Logor je u rasulu. Glavni šator srušila je lavina, otkopavamo ga satima. Čuje se tutnjava lavina, vidimo ih na susjednim obroncima planine. Po noći ponovno pada snijeg pa po mraku premješamo naš šator na sigurnije mjesto. U jami sve ide po planu. Na oko -2000 m ekipe se mijenjaju u proširivanju prolaza. Ispočetka proširuju s obje strane, ali moraju odustati jer je zrak između sifona Kvitočke i Podnira loš.

6. 11. 2009. petak

Tijekom noći razvedrilo se, pun mjesec obasjao je logor. Zahladilo je. Svanuo je prekrasan sunčan dan. Nakon doručka nastavljam s otkopavanjem baznog šatora i maloga mađarskog šatora koji se polomio pod snijegom. Od dijela konstrukcije baznog šatora radimo novu manju kuhinju u koju

prebacujemo otkopanu hranu. Robi je uspio osposobiti agregat pa smo mogli puniti baterije raznih elektroničkih uređaja. Provalov je otišao do mjesta gdje su nas iskricali iz kamiona i za to mu je trebalo više od tri sata. Čujemo se s ekipama u jami dva puta na dan. Mađari penju od -1410 na -700 m, svaki s po dvije transportne vreće, a ekipa na dnu radi u smjenama 24 sata neprekidno.

7. 11. 2009. subota

Ponovno lijep dan. Sunce briše sve muke, brige i probleme. Ostaju u sjećanju samo lijepi trenuci. Izlasci i zalasci sunca na Arabici prekrasni su. Okruženi snijegom gledamo more. Doručak kao i obično: svakom pet komada kobasice, dva komada sira i komad kruha. Obavezno vruća kava i čaj. Osmijeh i briga jednih za druge. Zaista je dobra ova ekipa, kao da se poznamo 100 godina.

Rano krećemo na prijevoj kako bismo provjerili može li do tog mjesta doći kamion. Ne propadamo jer je snijeg još tvrd. Okolne padine bliješte bjelinom, a mi smo opijeni ljepotom koja nas okružuje. Kod mjesta iskrcaja kratko se odmaramo i peremo se snijegom. Prolazimo pokraj ljetnog stana Ortobalagana, idiličnog sela na rubu kanjona gdje ljudi ljeti borave sa svojom

Bakša se provlači prema sifonu Kvitocka

foto: Robert Erhardt

Ekipa ispod prvog sifona (-1470 m)

foto: Robert Erhardt

Prolazak kroz bivač Peremička

foto: Robert Erhardt

stokom. Dosta dugo hodamo i promašujemo cestu jer joj se pod snijegom ne naziru rubovi. Stigavši na prijevoju, vidimo da su zapusi snijega prekrili cestu i da kamion sigurno ne može doći po nas. Provalov odmah zove pilota i dogovara da dođu po nas helikopterom 12.11. To je zadnji stabilan dan prije najavljenog pogoršanja vremena. Sav višak opreme koji je ostao u bačvama na mjestu iskrcaja sada moramo prebaciti do logora kako bismo sve mogli spustiti s brda. Svaki od nas nosi više od 20 kilograma nepotrebne opreme gore u logor. Noge nam se smrzavaju i jedva čekamo topli bazni šator. Mađari nas srdačno dočekuju u logoru, i oni su bili na Game Overu. Sretni su.

8. 11. 2009. nedjelja

Nikad kraja nošenju opreme. Sada prebacujemo svu opreme do odabranog mjesta gdje može sletjeti helikopter. Mali greben udaljen dvadesetak minuta hoda, strmo iznad logora, pogodan je i dovoljno tvrd za improvizirani helidrom. Dio stvari korisnih za sljedeću ekspediciju ipak ostavljamo u obližnjoj špilji Ž 13. Napokon je ispod lavine otkopana cijela tenda baznog šatora pa je slažemo i odnosimo na greben do helidroma.

Ekipa na dnu potrošila je sve akumulatore, ali nisu uspjeli proći. Svi smo pomalo razočarani jer smo očekivali da će uspjeti. Mogu misliti kako se osjećaju dečki tamo dolje. No to je speleologija. Puno truda, upornosti i timski rad. Sljedeća ekspedicija nastavlja gdje je prethodna stala...

Počinje uspinjanje van, Miša i Vasja idu prema bivku Sandy Beach, a Dime, Klim i Bazil spavaju zadnju noć u bivku Peremički.

9. 11. 2009. ponedjeljak

S Provalovim sam danas trebao ući u jamu, spustiti karabit i benzin na -1410 m te pomoći u izvlačenju opreme, međutim on je cijelu noć povraćao i ne može iz šatora. Već trojica članova imali su kratkotrajne (jednodnevne) probavne tegobe.

U jami Vasja i Miša penju s -1410 m van, dok ekipa s bivka Peremičke penje na -1410 m. Odgađamo ulazak za sutra i nadamo se da će Provalovu biti bolje. Dio dana nosimo opremu do improviziranog helidroma na grebenu, a popodne se napokon kratko odmaramo bez obaveza.

Slušamo vremensku prognozu koja najavljuje pogoršanje vremena dan prije. Dakle 11. 11. zadnji je dan za odlazak i zato sutra svi moraju biti vani. Miša i Vasja iz jame izlaze oko 21 sat. Provalov telefonski javlja da sutra svi moraju izaći van iz jame. Ako nas uhvati loše vrijeme, možemo ovdje ostati zarobljeni danima pa i tjednima. Svi su toga svjesni. Ponovno počinje borba s vremenom jer sve treba biti spremno za tempirani uzmak helikopterom.

10. 11. 2009. utorak

Provalov me budi s vijestima iz jame. Složili su bivač na -1410 m, osušili, napudrali i uskladištili *gidrokostjume*. Nemaju viška transportnih vreća pa nas dvojica idemo samo do bivka na -700 m po smeće i vreće za spavanje.

Oko 11 sati Provalov i ja ulazimo u jamu, jedan

sat spremamo bivak i izlazimo van. Sveukupno sa spremanjem bivka trebalo nam je 5 sati i 50 minuta.

Večeramo, pakiramo stvari, Mađari brbljaju, Rusi gledaju film na laptopu. Razmišljam kad će se spremiti dečki koji noćas izađu iz jame?

11. 11. 2009. srijeda

Tijekom noći ustajao sam više puta i odlazio u kuhinju. Prvo sam s Mišom i Vasjom dočekao dvojicu Dima. Podgrijali smo im boršč i kašu. Ispričali su nam kako nisu uspjeli proširiti kanal i da im je ostalo još 2 – 3 metra. Znači još jedna ovakva akcija samo da bi se zaobišao sifon Kvitochka. Oko 3 sata bude me glasovni Klima i Bazila koji su stigli u logor. Sad su svi vani. Malo brbljamo i u 4 sata svi odlazimo na spavanje. Već za sat vremena budimo se i nosimo svoje stvari na helidrom jer u 7:30 sati dolazi po nas helikopter.

Pilot je majstorski sletio na malu površinu. Ubacili smo svu opremu i poletjeli.

Za dvadesetak minuta sletjeli smo na plažu ispred naše kuće. Iz helikoptera smo izašli kao svemirci u skafanderima – ubundani vestonima i goretex-jaknama. Okupilo se puno ljudi gledajući nas u čudu.

Vrućina i brzo skidanje brojnih slojeva odjeće. Nošenje stvari u kuću, ručak, sunčanje na plaži i kupanje u Crnome moru.

Koncentrat sreće nakon obavljenog posla. Dva tjedna neprekidnoga teškog rada za jedan trenutak odmora u krugu ljudi čvrsto povezanih dva kilometra dubokim prijateljstvom. A onda već sutra, svatko na svoju stranu.

Oprali smo i osušili opremu, gledali filmove uz pivo i vino.

12. 11. 2009. četvrtak

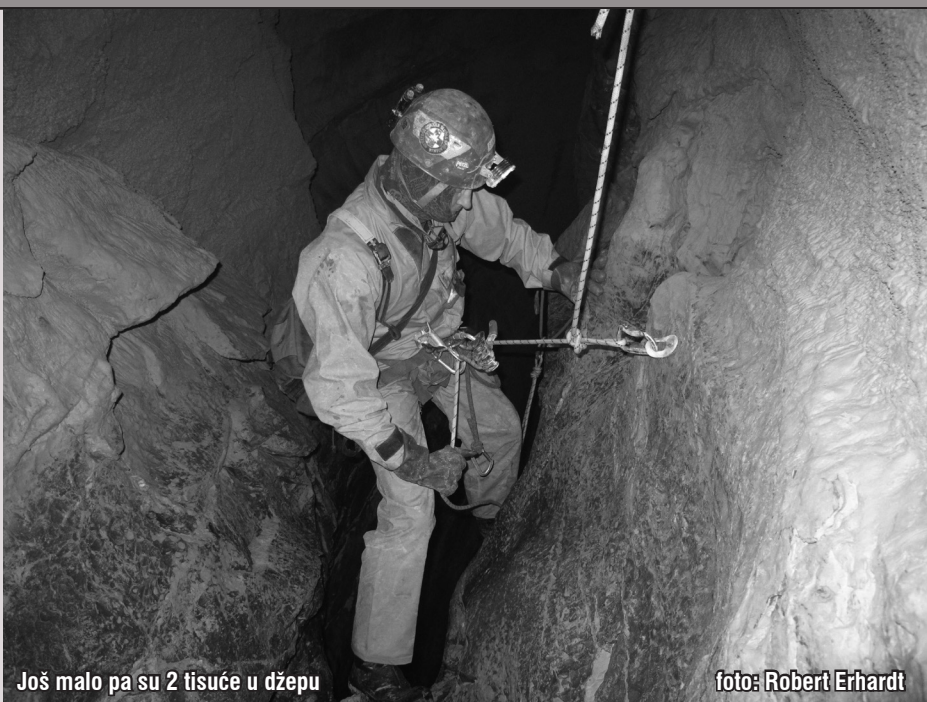
Razvrstavamo stvari, trpamo ih u minibus i odlazimo na granicu. Pomiješani s Rusima i Ukrajincima ignoriramo carinike i izlazimo pješice iz Abhazije bez obećane vize. Puno ljudi prelazi granicu preko mosta gurajući pretrpana kolica pa ni mi nismo bili drukčiji. Na ruskoj granici čude se kako nemamo evidentiran ulaz i izlaz iz Abhazije. Iznajmljujemo kombi i odlazimo na željezničku stanicu gdje se opraštamo s Vasjom i Dimom koji odlaze kući u Samaru i na Ural. Vožnja vlakom traje im samo tri noći i dva dana. Pozdravljamo se s Klimom i Mađarima koji sutra vlakom putuju za Kijev te odlazimo na aerodrom jer u 20 sati letimo za Moskvu. Spavamo kod Andreja.

13. 11. 2009. petak

Obilazak Crvenog trga. Golem je i lijep. U blizini je Gum – veliki trgovački centar. Robi se prisjeća kako prije 20 godina ovdje nisi mogao ništa kupiti, a danas sve sami prestižni modni butici.

Posjetili smo i Povijesni muzej i izložbu ruskog zlata.

Navečer metroom odlazimo u speleološki klub. U neposrednoj je blizini i mala dvorana u kojoj se vježbaju speleološke tehnike. Gledali smo Provalovljeve fotografije s ove ekspedicije i naš film iz Velebita. Na putu prema Andrejevljevom stanu svratili smo na vidikovac s kojeg se pruža prekrasan pogled na grad. Pozdravljamo se s

Još malo pa su 2 tisuće u džepu

foto: Robert Erhardt

Bakša, Dima i Robi na dnu Game Over (-2080 m)

foto: Robert Erhardt

Na dnu Game Over (-2080 m)

foto: Dimitrij Fedotov

Logor prije snijega

foto: Darko Bakšić

Logor u snijegu

foto: Darko Bakšić

Popravak baznog šatora

foto: Robert Erhardt

Provalovim i Ženjom, a s Andrejom večeramo i brbljamo do kasno u noć.

14. 11. 2009. subota

Na preporuku domaćina odlučujemo vlakom otići u Sankt Peterburg. Odlazimo na željezničku stanicu Kijevski vakzal i kupujemo kartu za noćni vlak. Šetamo Moskvom cijelo popodne, večeramo, odlazimo po stvari i čekamo vlak.

15. 11. 2009. nedjelja

U 3:40 sati krenuli smo vlakom iz Moskve i stigli u Sankt Peterburg oko podneva. Na stanici su nas dočekali špiljari Dima i Vanja. Oni nam pokazuju grad, a navečer nas vode u dvoranu gdje vježbaju speleološke tehnike kretanja po užetima i održavaju natjecanja u brzom penjanju po užetu.

U Rusiji su treniranje speleoloških tehnika u dvoranama i sportska natjecanja uobičajna pojava s obzirom na to da su najbliži speleološki objekti udaljeni i do 2000 km. Stoga nekako treba zadržati razinu utreniranosti i motivacije. Dva do tri puta godišnje odlaze na speleološke ekspedicije. Navečer nas Dima i Vanja prepuštaju u ruke Maši, Nataši i Romanu kod kojih i spavamo.

16. 11. 2009. ponedjeljak

Simpatične špiljarke Nataša i Maša danas nas vode Peterburgom. Pravo ime Maše je Marija Tikka i ponosno ističe da je ona Ingermanlandanka, pripadnica rijetkoga istočnobaltičkog naroda.

Obilazimo zimski carski dvorac Ermitraž, nažalost samo izvana jer ponedjeljkom nije otvoren. Obilazimo crkvu podignutu u čast cara Aleksandra II., a potom Ruski muzej s izložbom slika iz raznih razdoblja.

Oduševljeni smo špiljarima i gradom pa zaključujemo da se ovdje još svakako treba vratiti.

Večer provodimo u društvu Nataše, Maše i Romana uz priče o speleologiji i ronjenju, a onda odlazimo na vlak za Moskvu.

17. 11. 2009. utorak

Cijeli dan provodimo u Aeroflotu kako bismo potvrdili kartu za sutrašnji let za Zagreb. Kako danas nismo letjeli po predviđenom planu iz Sočija, tvrde da nam je propala karta i za Zagreb. Da stvar bude apsurdnija, moramo kupiti novu povratnu kartu jer je ona jeftinija od jednosmjerne. Neplaniranih 330 eura troška po osobi i osjećaj prevarenosti pokvario nam je prekrasne dojmove na kraju ekspedicije i putovanja Rusijom.

Večeramo kod Provalova u krugu njegove obitelji. Navečer se nalazimo s Andrejem i Provalovim i još jednom večeramo.

18. 11. 2009. srijeda

Provalov nas vozi na aerodrom. Imamo već neke zajedničke planove za skorbu budućnost. Pozdravljamo se i ulazimo u avion. Nekoliko sati leta i pod nama je poznati grad s dragim ljudima koji su nam nedostajali tijekom proteklih tjedana.

Morfološki opis dijela Voronje od ulaza do dvorane Game Over

Ulazna vertikala ima 57 m. Iz nje se uskim meandrom, u kojem su tri kraća skoka, prolazi do vertikale od 115 m. Vertikala završava dvoranom. Zatim se prolazi kroz uski meandar i ulazi u vertikalu od 43 m. U gornjoj trećini vertikale postavljena su dva užeta. Jedno vodi u meandar Krim i dalje prema dnu Voronje, a drugo u dio nazvan Nonkjubiševskaja. Meandrom Krim prolazi se do vertikale od 110 m. U vertikali su također na jednome mjestu postavljena dvostruka užeta, koja se nakon 40-ak m spajaju u prečnici. Odavde dalje ide jedno uže do meandra Mozambiquea. Meandar Mosambique ima karakterističan oblik ključanice. Meandar završava u najprostranijoj i najvećoj vertikali od 152 m. Dno vertikale završava na -500 m u dvorani u kojoj se ranije bivakiralo. Odavde se ulazi u meandar Sinusoidu. Obilježje ovog meandra je izrazito meandriranje i u vertikalnom i u horizontalnom smjeru. Hoda se uglavnom po dnu meandra kojim protječe voda. U meandru se vide i tragovi hodanja na višoj razini koja se koristi za vrijeme veće vode. U meandru ima nekoliko kraćih skokova od 8 m, 19 m i 26 m. U jednom dijelu na meandar se spaja dolazni meandar nazvan Lamprechtsofen. Tako je nazvan jer se u njemu popelo od -570 m do -359 m. Meandar Sinusoida završava prostranim vertikalama od 22 m i 71 m (Pti Drju). Dno vertikale Pti Drju nalazi se na -700 m. Tu se nalazi prvi bivak u kojem mogu boraviti 3 – 4 osobe. Voda se nalazi odmah iza bivka. Od -700 m do -1100 m ima znatno više vode. Svaka je vertikala slap, tako da ovaj dio jame obiluje sidrištima, prečnicama i devijatorima. U kolovozu, kad se također organiziraju ekspedicije, u podzemlju je znatno više vode pa ovaj dio jame mora izgledati doista spektakularno. Redoslijed vertikala od bivka na -700 m do bivka na -1215 m preuzet je s nacрта i slijedi: 24 m, 45 m, 43 m, 40 m, 40 m, 49 m, 40 m, 28 m, 33 m i 71 m, a od bivka na -1215 m do bivka Sandy Beach: 22 m, 21 m, 21 m, 10 m, 29 m i 23 m. Na dubini oko 1000 m voda se gubi. Ovaj dio je u brečama sve do bivka na -1215 m. Bivak na -1215 m nalazi se u rubu prostrane dvorane i više se ne koristi. Nastavlja se dalje prema bivku na -1410 m. Neposredno prije bivka jedna je vertikala u kojoj se prolazi u neposrednoj blizini slapa. Da slap ne bi špricao po speleolozima, postavljen je komad tende kojim se skreće vodeni tijek. Bivak na -1410 m najprostraniji je. Izgrađen je od konstrukcije i folija. U njemu može boraviti 10 – 12 speleologa. Voda se ne nalazi neposredno uz bivak, već je po nju potrebno otići kroz jedno zarušenje i spustiti se u meandar. Voda se puni u nepropusnu vreću koja se nalazi u transportnoj te se tako nosi do bivka. Na bivku Sandy Beach stalno se nalaze i „hidrokostimi“ – suha odijela s otvorom na truhu kroz koji se ulazi u odijelo, a zatim ga se zatvara komadom gume poput crijeva s karabitom. Hidrokostimi se oblače na bivku Sandy Beach te se spušta prema prvom sifonu. Do sifona se prolazi kroz kratki meandar, a zatim niz vertikale od 17 m i 12 m. Sifon 1 nalazi se

Iščekivanje helikoptera

foto: Robert Erhardt

Helikopter

foto: Robert Erhardt

Ponovo u civilizaciji

foto: Robert Erhardt

na -1440 m. U zimskom razdoblju, kad je voda niža, kroz sifon se roni na dah. Duljina sifona je 3 m, a dubina između 1 m i 0,5 m. Po ljeti se sifon roni s malim bocama jer mu je duljina oko 6 m. Sva oprema transportira se kroz sifon tako da se transportne potope i povuku užetom. Nakon sifona spušta se još dvije vertikale Second Life od 35 m i Everest od 12 m te se tu napokon skida hidrokostim. Vrlo brzo dolazi se do meandra u kojem je najuži dio jame koji na sreću nije predug. Prolazi se kroz dio Shining Meander. To je prelijepi, koljenasti dio u kojem protječe dosta vode. U vapnenačkim stijenama uočavaju se proslojci rožnjaka. Od vertikale Everest do bivka KSS na -1640 m treba se spustiti preko vertikala od 15 m, 25 m, 15 m, 18 m, 30 m, 5 m i 18 m. U bivku KSS može boraviti 6 speleologa. On se nalazi

na mjestu gdje se jama račva i ide prema Blue Sump i dio jame koji vodi na dno. U neposrednoj blizini bivka nalazi se voda od koje se treba popeti kroz mali prolaz u stijeni i nastaviti dalje u dubinu jame. Ovaj je prolaz lako previdjeti jer je logičnije produžiti kanalom prema Plavom sifonu.

U malom prolazu kod bivka KSS odmah se počne s puzanjem, zatim slijede kratki skokovi i između -1640 do -1700 m dolazi se u dio nazvan Way to the Dream. Provlačeći se na boku i ležeći u vrlo plitkoj vodi sljedećih 60-ak metara. Dimenzije kanala ponovno se povećavaju. Jama se koljenasto spušta, a na nekim mjestima su lijepi vrtložni lonci i sigovina. Stijene su tamne, vapnenačke, mjestimično prošarane bijelim žilama mramora. Na -1970 m dubine dolazi se na bivak Peremičku. Ovaj bivak nalazi se točno

po sredini kanala u dijelu Rebus i u njemu ima mjesta za 4 speleologa. Da bi se prošlo do dijela jame nazvanog Game Over, doslovno treba proći kroz bivak. Slijede dvije vertikale, od kojih veća ima 40 m i nazvana je Millenium jer se u njoj prelazi magična brojka od -2000 m. Od -2060 m do -2080 m prolazi se stotinjak m niskim kanalom čije su stijenske prekrivene glinom. Skok od 20 m završava u dvorani nazvanoj Game Over na dubini -2080 m. Tragovi u jami upućuju na dizanje razine vode od -2080 m do -1960 m. Neposredno prije bivka Peremičke odvaja se kanal koji vodi prema sifonu Kvitochki. Dalje se kroz još dva sifona Podnir (-2010 m) i Unitaz (-2070 m) na dubini od -2140 m dolazi do sifona Dva kapitana. Sifon se spušta do točke gdje je dosegnuta do sada najveća dubina u jami Voronji -2191 m.

dr. sc. Darko Bakšić
Speleološki odsjek PDS "Velebit"
Zagreb

Robi i Bakša na ulazu u Voronju

foto: Denis Provalov